

ПОДАТКОВЕ НАВАНТАЖЕННЯ ЯК ОСНОВА ДЕТІНІЗАЦІЇ ВЛАСНОГО БІЗНЕСУ ДОМОГОСПОДАРСТВ

Розглянуто основні аспекти та наслідки податкового навантаження на дохід приватних підприємців в умовах сучасної економіки. Проведено аналіз впливу податків та зборів на діяльність приватного підприємця. Здійснено поділ тіньового підприємницького середовища на сегменти та проведено порівняльну характеристику податкового навантаження на приватних підприємців за календарний місяць в розрізі основних податків та зборів. Виокремлено основні фактори впливу на рівень тінізації підприємницької діяльності домогосподарств в умовах сучасної економічної ситуації: надмірний регуляторний та податковий тиск, низька ефективність діяльності держави у забезпеченні розвитку конкурентного середовища, низька фінансова грамотність населення, втручання владних структур у діяльність господарюючих суб'єктів, високий рівень монополізації внутрішнього ринку та корупційність державних органів. Досліджено рівень тіньової діяльності серед приватних підприємців України та узагальнено основні методи отримання прихованих доходів: неформальна зайнятість та приховування фондів оплати праці, незаконне відшкодування ПДВ, часткове відображення фінансових операцій у бухгалтерському обліку, незаконне використання податкових пільг та знижок, неправомірне формування собівартості товарів та послуг, заміщення елементів валового доходу на елементи, які оподатковуються за мінімальною ставкою. Конкретизовано причини виникнення підприємницьких тіньових доходів домогосподарств та шляхи їх зменшення. На основі проведеного анкетування, експертного опитування серед вітчизняних приватних підприємців щодо особливостей податкового середовища країни проаналізовано позитивний та негативний вплив податкової системи на власний бізнес домогосподарств. Акцентовано увагу на необхідності зменшення рівня податкового навантаження на доходи домогосподарств від підприємницької діяльності, як одного із основних методів детінізації економіки. Наголошено на необхідності впровадженні нової стратегії детінізації економічної діяльності підприємців, яка має полягати у першочерговому створенні сприятливих умов для легальної економічної діяльності на основі максимального врахування їх інтересів.

Ключові слова: домогосподарство, підприємець, підприємницька діяльність, тіньова економіка, детінізація, податкове навантаження.

JEL: H 20

Постановка проблеми. Сьогодні в Україні актуальною є проблема податкового навантаження, яке негативно впливає на розвиток національної економіки, стримує ділову активність суб'єктів господарювання, формує атмосферу недовіри громадян до фінансових інститутів, призводить до "тінізації" економіки, відпливу національного

капіталу за кордон, уповільнює зростання валового внутрішнього продукту та є однією з причин виникнення соціальної напруженості. Перш за все, наявність надмірного податкового тягаря негативно відображається на економічних показниках діяльності приватних підприємців – домогосподарств, які змушені виживати в економічно несприятливому середовищі.

Отже, актуальною є проблема оцінки податкового навантаження на власний бізнес домогосподарств та визначення раціональних шляхів його зменшення з метою детінізації економіки. Саме тому зниження податкового навантаження на приватних підприємців є необхідною умовою виходу України з економічної кризи, що приведе до формування цілої низки позитивних соціально-економічних перетворень.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Темі податкового навантаження присвятили свої праці такі науковці, як А. Аткинсон, Е. Ауріол, П. Гутман, П. Кругман, М. Портер, Ф. фон Хаєк, С. Хант, Ф. Шнайдер та ін.. Проблеми оподаткування досліджувалися також В. Бризгалін, Ю. Іванов, А. Соколовська. Останнім часом цю проблему вивчали такі фінансисти близького зарубіжжя, як С. Барулін, О. Врублевська, І. Майбуров, М. Романовський та ін. Вагомий внесок у дослідження цієї галузі зробили такі вітчизняні дослідники, як А. Базилюк, О. Грицино, Т. Єфименко, О. Ревякін.

Метою статті є оцінка податкового навантаження на власний бізнес домогосподарств та визначення ефективних шляхів його зменшення як одного із основних методів детінізації економіки.

Виклад основного матеріалу. Оцінюючи рівень дохідності приватних підприємців, необхідно звернути увагу на рівень податкового навантаження їх діяльності. Зокрема, приватний підприємець, залежно від виду діяльності, сплачує такі податки і збори: податок на доходи фізичних осіб; єдиний соціальний внесок; податок на додану вартість; податок на нерухоме майно відмінне від земельної ділянки; земельний податок; плата за користування надрами та інші.

Сплата податку на доходи фізичних осіб з власного доходу відбувається авансовими платежами і розраховуються підприємцем самостійно. Остаточний розрахунок податку на доходи фізичних осіб за звітний податковий рік здійснюється домогосподарством самостійно згідно з даними річної податкової декларації, з урахуванням сплаченого ним протягом року податку на доходи на підставі їх документального підтвердження. Надмірно сплачені суми податку підлягають зарахуванню в розрахунок майбутніх платежів з цього податку або поверненню підприємцю.

Фізична особа-підприємець вважається податковим агентом працівника – фізичної особи, яка перебуває з ним у трудових, цивільно-правових відносинах, або будь-якої іншої фізичної особи щодо будь-яких оподатковуваних доходів, нарахованих на її користь. Зокрема, із сум заробітної плати найманих працівників за мінусом єдиного соціального внеску, підприємець щомісяця нараховує та сплачує 15% податку на доходи фізичних осіб. У випадку отримання фізичною особою пасивних доходів ставка податку становить 20%, а при одержанні доходу у вигляді дивідендів – 5%.

Податок на додану вартість є одним із основних податків, який сплачується домогосподарствами на загальній системі оподаткування, базова ставка якого становить 20% від оподатковуваних операцій. Можливе також застосування ставки 0%, наприклад, при операціях з експорту товарів чи міжнародних перевезеннях. Операції, звільнені від оподаткування передбачаються, наприклад, у випадках надання освітніх послуг та імпорту товарів [1].

У випадку, якщо за підсумками звітної місяця у підприємця існує факт перевищення податкового кредиту над зобов'язанням, і він подав заяву на відшкодування такої суми на рахунок у банку, держава повинна відшкодувати домогосподарству суму такого перевищення, за умови, що вона повністю оплачена. В іншому випадку таке перевищення має бути зараховане до складу податкового кредиту наступного звітного періоду.

Розмір єдиного соціального внеску на загальнообов'язкове соціальне страхування прямо залежить від класу ризику діяльності приватного підприємця та встановлюється органами соціального страхування. Ставка внеску коливається в діапазоні від 36,46% до 49,7% від розміру нарахованої та виплаченої заробітної плати відповідно до однієї із 67 груп ризику.

Для домогосподарств, які обрали спрощену систему оподаткування, внесок встановлюється у розмірі 34,7%. При цьому сума єдиного внеску не може бути меншою за розмір мінімального страхового внеску за кожну особу за місяць, у якому отримано дохід [2, 29].

З 1 січня 2015 р., підприємець, у кадровому складі якого працюють особи, місячна заробітна плата яких менша ніж розмір мінімальної, зобов'язаний нараховувати та сплачувати єдиний соціальний внесок з фонду оплати праці виходячи із суми мінімальної заробітної плати встановленої на звітний місяць. На даному етапі це нововведення у бізнесовому середовищі сприйнято негативно, оскільки підприємці зобов'язані сплачувати більшу суму внеску за осіб, що працюють погодинно або ж на неповну ставку, відповідно заробітна плата яких є меншою ніж мінімальна. Внаслідок цього відбулося збільшення роботодавцями фонду оплати праці працівників, що зумовило зменшення виплат "у конвертах" та його поступову легалізацію.

Також підприємцям надається можливість застосовувати понижуючий коефіцієнт для зменшення розміру внеску за умови одночасного дотримання таких вимог: база нарахування єдиного внеску в розрахунку на одну застраховану особу у звітному місяці збільшилась на 20 і більше відсотків порівняно із середньомісячною базою нарахування єдиного внеску платника за 2014 р. у розрахунку на одну застраховану особу; після застосування коефіцієнта середній платіж на одну застраховану особу у звітному місяці складе не менше ніж середньомісячний платіж на одну застраховану особу платника за 2014 р.; кількість застрахованих осіб у звітному місяці, яким нараховані виплати, не перевищує 200% середньомісячної кількості застрахованих осіб платника за 2014 р. Однак застосування такого коефіцієнта можливе лише у деяких підприємств, оскільки вищевказані умови переважно сьогодні не виконуються.

Підприємці, що провадять діяльність з вирощування сільськогосподарських культур сплачують земельний податок, який нараховується відповідно до нормативної грошової оцінки землі з урахуванням коефіцієнта індексації.

Підприємці, які використовують надра, водні та лісові ресурси, додатково декларують та сплачують плату за надра, збір за спеціальне використання води та збір за спеціальне використання лісових ресурсів відповідно до їх використаних обсягів.

Значно простіше домогосподарствам, які здійснюють діяльність на засадах спрощеної системи оподаткування. Єдиний податок передбачає спрощений облік доходів та витрат, а також звільняє від сплати деяких податків і зборів. Ставки податку коливаються залежно від розміру мінімальної заробітної плати за станом на календарний місяць відповідно до вибраної групи.

Враховуючи кількість та розмір перелічених вище податків та зборів, розглянемо податкове навантаження на бізнес приватних підприємців, які працюють на загальній та спрощеній системі оподаткування. Для прикладу взято підприємця з місячним доходом 70 000 грн. та виручкою від реалізації 900 000,00 грн. (табл. 1).

Таблиця 1

Податкове навантаження на приватних підприємців за календарний місяць у розрізі основних податків та зборів за станом на 01.01.2015 р.

Вид оподатковуваного доходу	База оподаткування, грн	Сума податків, грн..	
		Загальна система	Спрощена система
Платник податків			
Чистий річний дохід	70 000,00	10 500,00	–
Єдиний соціальний внесок (за себе 34,7%)	1218,00	422,65	422,65
Єдиний соціальний внесок (5 клас ризику – 36,8%)	50 000,00	18 400,00	18 400,00
Єдиний податок – 2 група	900 000,00	–	243,6
ПДВ (зобов'язання- кредит)	25 000,00	5 000,00	–
Плата за патент	1218,00	487,2	–
Всього		34 809,85	19 066,25
Утримання з доходу (навантаження на дохід), %		49,72	27,23
Податковий агент			
Податок на доходи фізичних осіб з працівників	50 000,00	7230,00	7230,00
Єдиний соціальний внесок (3,6%)	50 000,00	1800,00	1800,00

Відтак, у разі, якщо підприємець обирає загальну систему оподаткування, то відсоток утримань всіх основних податків та зборів із його доходу становитиме 49,72% і дорівнює сумі 34 809,85 грн.. Податкове навантаження на підприємця, який обрав спрощену систему оподаткування дещо нижче. При вищезазначених показниках дохідності та виручки навантаження на бізнес становитиме 27,23%, що еквівалентно сумі 19 066,25 грн. Такий відсоток для кожного підприємця різний залежно від обороту. Для прикладу, якщо при ідентичному розмірі доходу збільшити розмір продаж та фонд оплати праці, то відсоток податкового навантаження збільшиться, і навпаки.

Для українських домогосподарств таке податкове навантаження є великою перешкодою на шляху ведення власного бізнесу. Деякі підприємці не витримують податкового тиску та конкуренції і згортають діяльність, а деякі вміло використовують прогалини у законодавстві з метою мінімізації утримань з доходу, тобто здійснюють тіньову діяльність.

Як свідчить світова практика, податкові вилучення в розмірі 30–40% доходів

домогосподарства – це той поріг, при перевищенні якого починається процес скорочення його інвестицій у бізнес. Якщо ставки (нормативи) податків і їх кількість досягають такого рівня, що зобов'язує платників сплачувати більше 40% своїх доходів, то це повністю ліквідує стимули до господарської діяльності та розширення виробництва

У структурі тіньового підприємницького середовища найчастіше виділяють 4 сегменти:

- легальний “світлий” – підприємці, які користуються недосконалістю чинного законодавства;
- напівлегальний “темний” – підприємці, які ухиляються від сплати податків;
- неофіційний “сірий” – входять незареєстровані форми підприємництва;
- підпільний “чорний” – підприємці, які безпосередньо порушують чинне законодавство [3, 32].

Обсяги тіньової економіки серед приватних підприємців обчислюються за методом “витрати населення-роздрібний товарооборот”. Він полягає у виявленні перевищення споживчих грошових витрат домогосподарств на придбання товарів над загальним обсягом продажу населенню товарів суб'єктами господарювання в легальному секторі економіки та визначається за формулою:

$$T_{BH_PT} \quad t = \frac{B_{гр\ тов\ кор\ t} - П_{ст\ л.с.\ t}}{П_{ст\ л.с.\ t}} \times 100$$

де $B_{гр\ тов\ кор\ t}$ – скориговані споживчі грошові витрати домогосподарств на придбання товарів (млн. гривень); $П_{ст\ л.с.\ t}$ – загальний обсяг продажу населенню товарів усіма видами суб'єктів господарювання в легальному секторі [4, 20].

Розрахунок рівня тіньової економіки за вищевказаним методом показує тенденцію її збільшення. За основу розрахунків взято офіційні дані Державної служби статистики. Результати наведено на рис. 1.

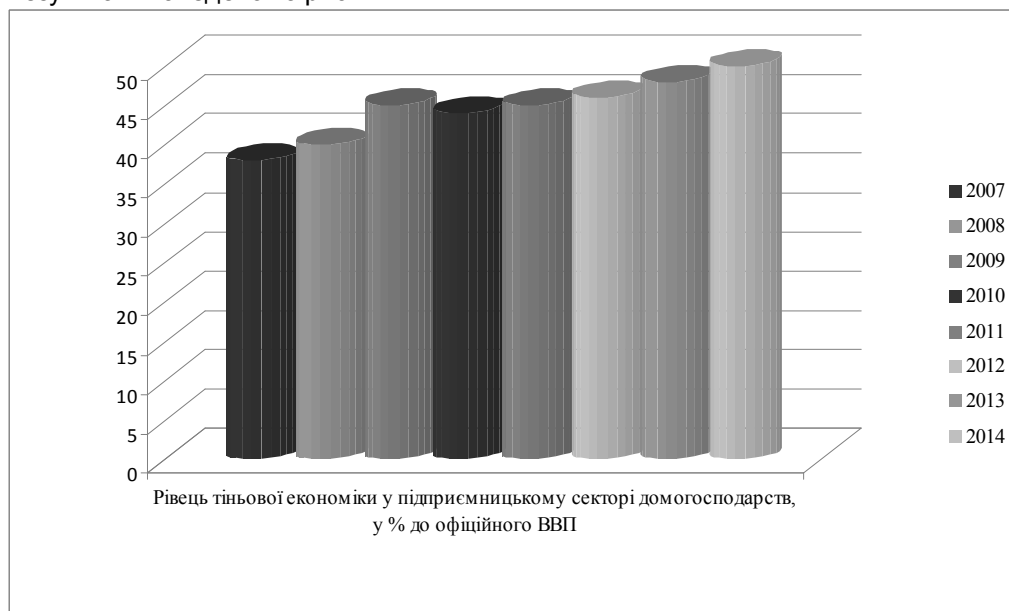

Рис. 1. Рівень тіньової економіки у підприємницькому секторі домогосподарств за методом “витрати населення-роздрібний товарооборот”, у % до офіційного ВВП.

Рівень тінізації української економіки є значним. За даними вітчизняних експертів, частка тіньової економіки в Україні у 2011–2013 рр. становила 35–45% від офіційного валового внутрішнього продукту, а сьогодні збільшилася майже до 50%. [5, 6].

Основними факторами, які впливають на рівень тінізації діяльності приватних підприємців, сьогодні є такі:

- наявність надмірного регуляторного та податкового тиску на підприємницький сектор. Для країн із перехідною економікою, на думку науковців, важливим є акцентування уваги на зв'язку податкового тиску на бізнес домогосподарств, який прямо впливає на їхні доходи. Окремі статистичні дані про податкові надходження підприємців не створюють цілісного уявлення про податковий тягар, а відношення суми податкових надходжень до ВВП занадто загальне, оскільки відомо, що багато країн мають значно більший показник відношення податкових надходжень до ВВП, ніж Україна, проте фізичні особи-підприємці не відчувають надмірного податкового тиску;

- низька ефективність держави у забезпеченні розвитку конкурентного середовища. Зокрема, пріоритет державної підтримки приватних підприємців повинен насамперед надаватися тим суб'єктам господарювання, які максимально ефективно використовують наявні на території ресурси, забезпечують стабільність економічної ситуації, забезпечують зайнятість населення місцевості з урахуванням ситуації на ринку праці. Наприклад, це підприємці, що працюють у сфері сільського господарства;

- низька фінансова грамотність населення. У зарубіжних країнах ще в підлітковому віці громадян навчають навикам ведення бухгалтерії та розпоряджатися власними коштами, розраховувати податкові платежі та доцільність отримання кредиту, навчають приймати управлінські рішення, оцінювати ризики та шанси на успіх. Саме тому підприємці за кордоном вміло керують власним бізнесом, нівелюючи ризики та отримуючи високі прибутки. Тому рекомендуємо запровадити в Україні проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи, яка би базувалася на досвіді зарубіжних країн;

- втручання владних структур у діяльність суб'єктів господарювання. В останні роки приватні підприємці в Україні розглядаються з точки зору лише їх економічного значення. У результаті цього державні органи ведуть політику, спрямовану не на спрощення та здешевлення процедур нагляду та контролю за звітністю для приватних підприємців, а на рівність всіх правил для малого підприємництва та великого бізнесу, що суперечить усім теоретичним положенням правильності проведення регулятивної політики. Внаслідок цього у 2010–2011 рр. пройшли масові протести українських підприємців проти владних дій, які створили низку проблем у підприємницькому середовищі [5, 7];

- високий рівень монополізації внутрішнього ринку;
- корумпованість державних органів.

Зокрема, за результатами проведеного нами анкетування серед домогосподарств, які провадять підприємницьку діяльність, основними причинами тіньової діяльності 55% із 100 опитаних нами респондентів визначили наявність надмірного регуляторного та податкового тиску, 30% – відсутність повноцінного ринкового середовища, інші 5% – корумпованість державних органів.

Найпоширенішими методами отримання тіньових доходів серед приватних підприємців є такі:

- неформальна зайнятість та приховування фондів оплати праці. Така ситуація найбільш характерна для Одеської області, де витрати приватних домогосподарств перевищували задекларовані доходи майже у 3 рази [6, 201]. Особливістю цього та іншого регіонів є штучне заниження рівня заробітної плати. З метою зменшення

податкового навантаження на себе та найманих працівників приватні підприємці переважно декларують заробітну плату в мінімально встановленому розмірі, а решту виплачують "в конвертах". Таким чином, розмір єдиного соціального внеску та податку на доходи фізичних осіб, що нараховується та сплачується до державного бюджету є мінімальним. Трапляються також випадки, коли згідно з трудовими договорами працівник отримує половину окладу та працює 4 години на день, хоча насправді перебуває на роботі повний робочий день, отримуючи відповідну оплату;

- незаконне відшкодування ПДВ. Підприємці використовують практику фіктивних операцій з метою збільшення розміру податкового кредиту і, як наслідок, використання бюджетного відшкодування ПДВ. Такі операції найпоширеніші в галузі торгівлі та надання послуг. Підприємці за спільною домовленістю здійснюють документальне оформлення фіктивних операцій, таким чином збільшуючи свої витрати та зменшуючи суми податків. Наприклад, Державною фіскальною службою зареєстровано кримінальне провадження за фактом порушення діючого законодавства невстановленими особами, які без наміру здійснення фінансово-господарської діяльності зареєстрували підприємство та документально оформили ряд безтоварних операцій з купівлі-продажу вугільної продукції. У результаті цих незаконних дій декілька підприємств реального сектору економіки необґрунтовано сформували податковий кредит у сумі 30 млн. грн. [6, 203];

- часткове відображення фінансових операцій у бухгалтерському обліку. На практиці найчастіше зустрічається здійснення угод без документального оформлення та часткове оприбуткування коштів у касу. У сфері торгівлі активно застосовується практика неофіційного отримання товарів у дистриб'ютора та подальшого їх перепродажу, проводячи оплату готівкою. У такому випадку більша половина торговельних операцій підприємцем не декларується, що дозволяє йому контролювати розмір бази оподаткування;

- незаконне використання податкових пільг та знижок [7, 59]. Прокуратурою Донецької області направлено до суду кримінальну справу з ознаками організованого злочинного угруповання стосовно посадових осіб ТОВ „Інагро”, які з метою незаконного використання податкових пільг подавали до податкових та інших державних органів завідомо неправдиву інформацію щодо імпорту м'ясної продукції для виробництва ковбас. Фактично ввезена продукція без будь-якої переробки реалізовувалась іншим підприємствам, які через відсутність бази підприємців, що ухиляються від сплати податків, не мали змоги перевірити легальність діяльності постачальника. Такими протиправними діями державі завдано суттєвої шкоди у вигляді несплати до бюджету платежів у сумі понад 300 млн грн.;

- неправомірне формування собівартості товарів та послуг [8, 101];

- заниження вартості реалізованих товарів та послуг. Платник податку здійснює продаж товару без виставлення рахунка, тобто нелегально. Це дозволяє занизити валовий дохід та обсяг продаж. Ця схема доволі поширена серед малого підприємництва, лікарів, адвокатів [9, 92];

- заміщення елементів валового доходу на елементи, які оподатковуються за мінімальною ставкою. Здійснюється переказ грошових коштів на рахунок фірми-одноденки, а потім вони повертаються у вигляді неврахованої готівки [10, 75].

Відтак, 60% опитаних нами приватних підприємців, загальна кількість яких становила 100 осіб, основним методом отримання незареєстрованих доходів вважають заниження економічних показників, 30% – часткове відображення фінансових операцій у бухгалтерському обліку, 10% – приховування реального фонду оплати праці та неформальну зайнятість.

Висновки. Оцінка податкового навантаження на діяльність приватних підприємців вказує на те, що сьогодні необхідна нова стратегія детінізації економічної діяльності домогосподарств, яка має полягати у першочерговому створенні сприятливих умов для легальної економічної діяльності на основі максимального врахування інтересів підприємців. Водночас влада має розробляти і запроваджувати засоби правового й організаційного характеру, які б забезпечили активну протидію кримінальній діяльності в економічній сфері.

Пропонуємо наступні шляхи обмеження зростання рівня тіньової економіки та зменшення податкового навантаження на приватних підприємців:

- проведення інформаційно-роз'яснювальної роботи серед підприємців, формування позитивної податкової культури щодо декларування та сплати податків на основі зарубіжного досвіду;
- створення електронної бази домогосподарств – приватних підприємців, які ухиляються від сплати податків для запобігання неправомірних дій продавця під час здійснення господарських операцій;
- введення обґрунтованих (стимулюючих) податкових пільг для вітчизняних підприємств, особливо тих, які працюють у сфері виробництва сільськогосподарської продукції;
- зниження ставки єдиного соціального внеску з метою детінізації рівня заробітних плат та створення лояльніших умов для застосування понижуючого коефіцієнта;
- зниження ставки ПДВ та збільшення обґрунтованих пільг;
- зниження ставки податку на доходи фізичних осіб.

Як бачимо, податкове навантаження та тіньова економіка суттєво впливають на всі сторони економічної діяльності, на політичне й суспільне життя країни. Без урахування їх частки неможливе проведення макро- та мікроаналізу економіки, ухвалення ефективних управлінських рішень. Ігнорування такого багатогранного й суперечливого явища, як тіньова економіка, призводить до неадекватної оцінки найважливіших процесів і тенденцій, до тактичних і стратегічних прорахунків під час прийняття відповідних рішень.

Отже, на сьогодні зберігається тенденція до зростання рівня тіньової економіки, яка пов'язана з відновленням негативних процесів як в Україні, так і в країнах Європи та збереження значних боргових зобов'язань на зовнішніх ринках. Високими залишаються внутрішні ризики дестабілізації економіки, зокрема збільшення негативного поточного сальдо платіжного балансу, що призводить до зменшення підприємницької активності домогосподарств.

Література

1. Податковий кодекс України. – К. : Ред. газ. "Вісті...", 2010. – 576 с.
2. Артем'єва Л. П'ятнадцять нюансів для підприємців-єдинників / Людмила Артем'єва // *Баланс*. – 2011. – № 95 : Спецвипуск: Спрощена система оподаткування-2012. – С. 28–32.
3. Грицино О. М. Фінансові аспекти організації малого бізнесу в Україні / О. М. Грицино // *Економіка та держава*. – 2011. – № 6. – С. 32–33.
4. Валігурська Т. Розвиток на гальмах : про бізнес в Україні / Т. Валігурська // *Голос України*. – 2012. – 20 верес. (№ 176). – С. 20.
5. Чепіжко В. Преференції для ведення бізнесу / В. Чепіжко // *Урядовий кур'єр*. – 2012. – № 230 (13 груд.). – С. 6.
6. Ревякін О. О. Економіко-організаційні аспекти мотивації персоналу в процесі

- детінізації підприємницької діяльності / О. О. Ревякін // *Формування ринкових відносин в Україні*. – 2013. – № 2. – С. 202–206.
7. Горбатюк І. О. *Методи ухилення від сплати податків як основа тіньової економіки* / Ірина Горбатюк // *Наука молода*. – 2013. – Вип. 20. – С. 58–62.
8. Сергієнко О. М. *Проблеми та перспективи розвитку підприємництва в Україні* / О. М. Сергієнко // *Формування ринкових відносин в Україні*. – 2011. – № 2. – С. 100–104.
9. Сизоненко В. О. *Інституціональні аспекти фінансового регулювання підприємницької діяльності* / В. О. Сизоненко // *Фінанси України*. – 2012. – № 8. – С. 88–97.
10. Жоравович Д. *Проблемні питання визначення підприємницької діяльності в контексті її здійснення фізичною особою* / Д. Жоравович // *Підприємництво, господарство і право*. – 2012. – № 11. – С. 72–76.

References

1. *Podatkovy kodeks Ukrainy [Tax Code of Ukraine]*. 2010. Kyiv: Red. Haz. "Visti ..." [in Ukrainian].
2. Artemieva, L. (2011). Piatnadtsiat niuansiv dlia pidpriemtsiv-yedynnykiv [Fifteen nuances for entrepreneurs on a single tax]. *Balans – Balance*, 95, 28-32 [in Ukrainian].
3. Hrytsyno, O. M. (2011). Finansovi aspekty orhanizatsii maloho biznesu v Ukraini [Financial aspects of small business in Ukraine]. *Ekonomika ta derzhava - Economy and State*, 6, 32-33 [in Ukrainian].
4. Valihurska, T. (2012). Rozvytok na halmakh: pro biznes v Ukraini [Development of on the brakes: business in Ukraine]. *Holos Ukrainy – Voice of Ukraine*, № 176, 20 [in Ukrainian].
5. Chepizhko, V. (2012). Prefentsii dlia vedennia biznesu [Preferences for doing business]. *Uriadovyi kurier – Governmental courier*, 230 (13 December), P.6 [in Ukrainian].
6. Reviakin, O. O. (2013). Ekonomiko-orhanizatsiini aspekty motyvatsii personal v protsesi detinizatsii pidpriemnytskoi diialnosti [Economic and the organizational aspects of personnel motivation in the process of deshadowing of business activities]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini – Formation of Market Relations in Ukraine*, 2, 202–206 [in Ukrainian].
7. Horbatiuk, I. O. (2013). Metody ukhylennia vid splaty podatkov yak osnova tinovoi ekonomiky [Methods of tax evasion as a basis for the shadow economy]. *Nauka moloda – Young science*, 20, 58-62 [in Ukrainian].
8. Serhienko, O. M. (2011). Problemy ta perspektyvy rozvytku pidpriemnytstva v Ukraini [Problems and prospects of business development in Ukraine]. *Formuvannia rynkovykh vidnosyn v Ukraini – Formation of Market Relations in Ukraine*, 2, 100–104 [in Ukrainian].
9. Syzonenko, V. O. (2012). Instytutsionalni aspekty finansovoho rehuliuвання pidpriemnytskoi diialnosti [Institutional aspects of financial adjusting of entrepreneurial activity]. *Finansy Ukrainy – Finances of Ukraine*, 8, 88-97 [in Ukrainian].
10. Zhoravovych, D. (2012). Problemni pytannia vyznachennia pidpriemnytskoi diialnosti v konteksti ii zdiisnennia fizychnoiu osoboiu [Problem aspects of determination the entrepreneurial activity in the context of its realization by a physical person]. *Pidpriemnytstvo, hospodarstvo i pravo – Enterprise, economy and right*, 11, 72-76 [in Ukrainian].

Редакція отримала матеріал 20 травня 2015 р.